

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Retsidiivsus Eestis

Andri Ahven, Jako Salla, Siim Vahtrus

Tallinn 2010

Retsidiivsuse määratlus uuringus

Käesolevas uuringus märgib retsidiivsus *uue kuriteo toimepanemist* ning selle indikaatoriks on isiku kahtlustatavana ülekuulamine pärast vanglast vabanemist, kohtus süüdi mõistmist või menetluse lõpetamist. Süütuse presumptsiooni silmas pidades pole selline käsitlus juriidiliselt korrektne: ei saa väita, et inimene on pannud toime kuriteo, kuni tema suhtes pole jõustunud süüdimõistvat kohtuotsust. Seetõttu tuleb meeles pidada, et kui uuringus räägitakse *uue kuriteo toimepanemisest*, siis ei viita see juriidilisele hinnangule, vaid tegu on teksti mõistetavuse huvides tehtud lihtsustusega.

Süüdimõistetute retsidiivsuse puhul peetakse silmas isikuid, kellele kohus reaalselt vangla-karistust ei määranud, st inimesi, kellele jäi võimalus panna vabaduses toime uusi kuritegusid.

Kasutatud lühendid

KarS	karistusseadustik
KrK	kriminaalkoodeks
KrMS	kriminaalmenetluse seadustik
VangS	vangistusseadustik
ÜKT	üldkasulik töö

Autorite tänusõnad

Käesoleva uuringu viisid läbi justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talituse nõunikud Andri Ahven (ptk 2, 4, 5, 6) ja Jako Salla (ptk 1, 3, 4, 7, 8) ning Tartu ülikooli õigusteaduse magistrant Siim Vahtrus (ptk 7, 8).

Uuringu avaldamine sai võimalikuks tänu Tarkade otsuste fondi toetusele, mille abil viidi 2009. ja 2010. aastal läbi projekt „Kurjategijate retsidiivsus Eestis ja retsidiivsusrisi arvestamine menetlusotsuse valimisel ning karistuse määramisel“.

Uuringu autorid tänavad:

Anne Kruusement, Helina Voltri, Jarno Jakobson, Kersti Jakobi, Krister Tüllinen, Mari-Liis Sööt ja Ülle Näär justiitsministeeriumist;
Margit Rõa, Merilin Sülla ja Ragnar Plint registrite ja infosüsteemide keskusest;
Kaisa-Maarja Jagula riigikantseleist.

Retsidiivsuse uuringu koduleht internetis: www.just.ee/retsidiivsus

1. Retsidiivsus Eestis – kokkuvõte

Teiste riikide uuringud (Recidivism Report ..., 2003; Comprehensive Recidivism Study, 2002; Hypén, 2004; Drabsch, 2006; Recidivism, 2009) on näidanud, et retsidiivsus on suurem meeste, nooremate, varem karistatute ja korduvalt vanglas viibinute puhul; veel on leitud, et kõige retsidiivsemad on varavastaseid kuritegusid toime pannud inimesed. Väiksem on retsidiivsus naistel, vanematel ning raskeid isikuvastaseid ja seksuaalkuritegusid toime pannud isikutel.

Vanglakaristuse mõju suhtes on leitud, et kuigi see takistab vanglasoleku ajal kuritegude toimepanekut, on vanglast vabanenute retsidiivsus muude karistusliikidega võrreldes märksa suurem (Jehle, 2009; Wartna, Beijersbergen jt, 2008). Vangistuse mõju kuritegevuse vähenemisele on suurim siis, kui vangis püsivad võimalikult kaua nn kalduvuskurjategijad, kelle puhul ühelt poolt vanglas viibimine takistab kuritegude toimepanemist ning muud karistusvahendid ja enne tähtaega vabanemine uute kuritegude ärahoidmisele mõju ei oma (Gendreau ja Goggin, 1999).

Siinses uuringus hinnati retsidiivsust eelkõige kui uue kuriteo toimepanemist pärast vanglast vabanemist. Et vanglast vabanenute retsidiivsusmäära millegagi võrrelda, uuriti retsidiivsust ka teistes sanktsiooniliikides (nt rahaline karistus, menetluse lõpetamine otstarbekusest).

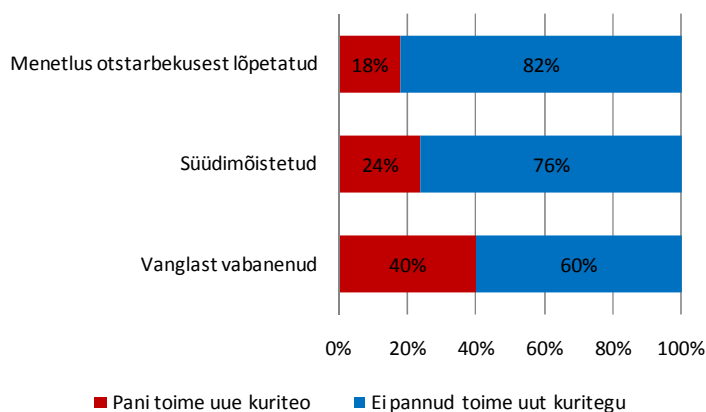
Uue kuriteo sooritamise indikaatoriks oli isiku kahtlustatavana ülekuulamine. Kuigi juriidiliselt korrektne oleks arvestada jõustunud süüdimõistvat kohtuotsust, ei kasutatud seda indikaatorit, kuna andmete kättesaadavust ja võrreldavust piirab sel puhul kriminaalmenetluse tihti aastesse ulatuv pikkus. Tuleb ka arvestada, et praegu lõpetab prokuratuur suure osa kriminaalasju otstarbekusest, ja tekib küsimus, mil määral saaks nendes asjades rääkida uue kuriteo toimepanemisest, kui kohus pole isiku süü suhtes seisukohta võtnud.

Ka paljudes teistes riikides on retsidiivsuse peamiseks indikaatoriks kahtlustatavana ülekuulamine. Seda peetakse usaldusväärseks näitajaks, mida tuleb lihtsalt ettevaatlikumalt tõlgendada. Vaja on meeles pidada, et kahtlustatava ülekuulatud isiku suhtes võidakse hiljem menetlus näiteks tõendite puudumise tõttu lõpetada või võidakse ta kohtus õigeks tunnistada; samuti võis tegu, milles isik kahtlustatavana üle kuulati, olla toime pandud näiteks enne eelmist süüdimõistmist. Kuid pole alust arvata, et need juhtumid analüüsi tulemusi olulisel määral mõjutaks.

Käesolev uuring põhineb valdavalt 2004. kuni 2007. aasta andmetel, põhiline retsidiivsuse arvestamise periood on üks aasta. Menetlus lõpetatakse otstarbekusest ligi 4500 inimese suhtes aastas, kohtus mõistetakse aasta jooksul süüdi ja karistatakse muu karistusega kui reaalse vangistusega umbes 6000 inimest, vanglast vabaneb aastas ca 2500 inimest.

1.1. Retsidiivsuse üldine tase

Retsidiivsuse määr 2007. aasta menetlusotsuste ja vanglast vabanemiste puhul erines rühmiti enam kui kaks korda. Kõige madalam oli see lõpetamiste puhul (18%), kõrgeim aga vanglast vabanenutel (40%). Süüdimõistetutest kuulati aasta jooksul pärast otsust uues kuriteos kahtlustatavana üle 24%.

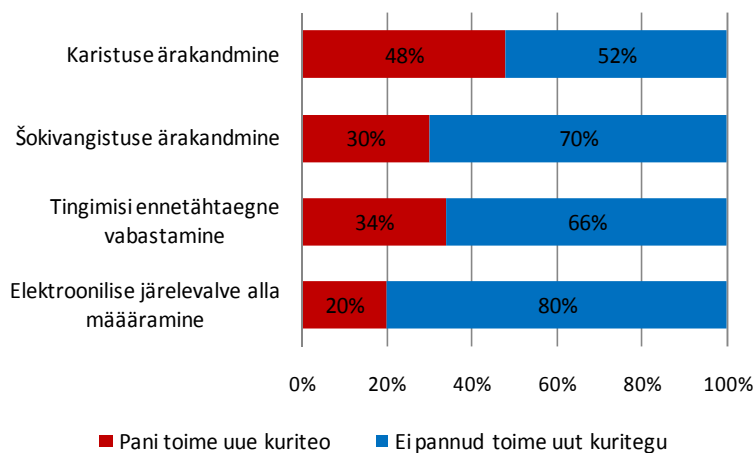
Joonis 1. Ühe aasta retsidiivsuse määr 2007. aasta andmestiku põhjal

1.2. Vanglast vabanenute retsidiivsus

Vanglast vabanenute kõrgem retsidiivsus määr võib viidata mitmele asjaolule: esiteks vangla-karistuse kui käitumise muutmisele suunatud mõjutusvahendi ebaefektiivsusele, teiselt poolt võib aga näidata, et vangi satuvadki kõrgema riskiga n-ö kalduvuskurjategijad, kelle puhul ei ole vanglal ka šokiefekti ja kes ei tahagi kriminaalsusest kui loomulikust käitumisest loobuda.

Kuue kuu jooksul pärast vanglast vabanemist oli uue kuriteo toimepanemises kahtlustatavana üle kuulatud juba iga neljas vabanenu, pooleteist aastaga said kahtlustuse pooled endised vangid ning kolme aastaga juba enam kui 60%. Aastatega on vanglast vabanenute retsidiivsus määr mõnevõrra langenud: kui 2004. aastal vabanenutest pani aastaga toime uue kuriteo 43% ning 2005. ja 2006. aastal vabanenutest 41%, siis 2007. aastal vabanenutest 40%.

Vabanenute seas on retsidiivsus määr kõrgeim nende hulgas, kes on karistuse lõpuni kandnud: neist paneb aastaga uue kuriteo toime iga teine endine vang – see näitaja on neli aastat (2004–2007) püsinud stabiilselt 48–49% juures, ehkki tähtaegselt vabanenute osakaal kõigi vabanenute seas vähenes 82 protsendilt 49 protsendini.

Joonis 2. Ühe aasta retsidiivsus määr vabanemise viisi alusel (2007 vabanenud)

Šokivangistuse¹ läbinute 12 kuu retsidiivsus määr oli 2007. aastal 30% ning see on aastatega langenud, nagu ka isikute arv, kellele šokivangistus mõisteti. Tingimisi enne tähtaega vabanenute retsidiivsus määr püsis aastatel 2004–2006 vahemikus 22% kuni 24%, kuid kasvas 2007. aastal vabanenute puhul 34 protsendini – see tõus oli seotud seadusemuudatusega, mis kasvatas enne tähtaega vabastatud isikute arvu peagu kaks korda. Elektroonilise järelevalve puhul oli retsidiivsus määr 2007. aastal 20% ehk mõnevõrra madalam kui teiste tingimisi enne tähtaega vabastamiste puhul.

Retsidiivsus näitajatega on kooskõlas ka Eesti prokuröride ja kohtunike hinnangud, kelle meelest on retsidiivsusrisi arvestamine kõige olulisem siis, kui kaalutakse isiku vabastamist vanglast enne tähtaega – nagu näha selle näitaja tõusust 2007. aastal, võivad muutused menetluspraktikas tuua kaasa uute kuritegude toimepanemise kasvu. Käesoleva uuringu raames tehtud küsitluses arvasid pooled küsitletud prokurörid ja kohtunikud, et praegu esineb enne tähtaega vabastamiste puhul retsidiivsusrisi alahindamist. Selle põhjuseks peeti isiku käitumise ja vangla arvamuse ületähtsustamist vabastamise üle otsustamisel. Menetlejad, kes ise olid vastavatel istungitel osalenud, leidsid et suure töökoormuse tõttu pole kohtunikel piisavalt aega isiku ja tema olukorraga tutvuda, mistõttu otsused tehakse suurel määral vangla esitatud materjalide põhjal.

¹ Aastast 2005 on karistusseadustiku §-de 73 ja 74 alusel on võimalik mõista nn šokivangistus, mille puhul peab süüdlane kandma vaid lühikese (enamasti kuni 6-kuulise) osa vangistusest ning ülejäänud osas vabastatakse ta tingimisi karistuse kandmisest. Selle eesmärgiks on tekitada süüdimõistetule šokiefekt ning nii anda talle tõsine hoiatus edasise käitumise suhtes. Pikema (enam kui mõnekuulise) vangistuse korral võib isik kohanduda vanglaeluga ning sel juhul ei annaks karistuse kandmisest osaline vabastamine enam soovitud efekti.

Enne tähtaega vabastamise juures peavad menetlejad retsidiivsusrisiki hindamisel kõige olulisemaks järgmiseid tegureid: kas tegu on sõltlasega, kas ja kui palju ta on varem karistatud ning kas tal on vabanedes võimalus minna tööle.

Kinnipeetava käitumist vanglas vaadeldakse enne tähtaega vabastamise kontekstis eelkõige distsiplinaarrikkumiste olemasolu ja nende iseloomu alusel: rasked distsiplinaarrikkumised pärsivad vabanemisvõimalusi. Kohtunike ja prokuröride jaoks on oluline arvestada ka seda, kas inimene töötas või õppis vangistuse ajal. Nende tegurite tähtsustamise vajadust kinnitab endiste vangide toimetulekut puudutav uuringu osa: vangistuse ajal töötanud isikud leidsid pärast vabanemist märksa kergemini tööd. Leiti ka, et vangide madal haridustase takistab neid pärast vabanemist tööd leidmast, mistõttu on oluline vanglas viibimise vältel õppida.

1.3. Süüdimõistetute retsidiivsus

Süüdimõistetute retsidiivsuse näitajad kajastavad uute kuritegude toimepanemist nende isikute poolt, kellele kohus reaalselt vanglakaristust ei määranud, st arvestatud on inimesi, kellele jäi pärast kohtuotsuse kuulutamist võimalus panna vabaduses toime uusi kuritegusid. 2007. aasta retsidiivsuse määr 24% näitab, et aasta jooksul pärast kohtuotsust kuulati uues kuriteos kahtlustatavana ühe iga neljas süüdimõistetute. Kuna süüdimõistetute andmestik algabki 2007. aastaga, siis ei saa ulatuslikumaid võrdlusi teha, 2008. aasta süüdimõistetute andmed retsidiivsuse määras muutusi ei näita.

Esimese kolme kuuga pärast kohtuotsust paneb uue kuriteo toime 8% inimestest, esimese poole aastaga 14% ning pooleteise aastaga 30%.

Menetlusliigiti varieerus aastane retsidiivsuse määr 21% ja 28% vahel, kõrgeim oli see kiirmenetluse puhul, madalaim kokkuleppemenetluses kohtus lahendi saanud kriminaalasjades. Menetlusliik ise retsidiivsust ei suurenda ega vähenda, pigem võib seda mõjutada näiteks kuritegude ja määratavate karistuste struktuur. Näiteks võib kiirmenetluse kõrgema retsidiivsuse määra taga olla see, et võrreldes teiste menetlusliikidega jõuab kiirmenetluses kohtusse enam varguseid ja sõiduki joores juhtimist, mille puhul on sagedasti tegu korduvalt kuritegusid toime pannud inimestega ja kelle puhul see risk püsib.

Süüdimõistetute retsidiivsus erineb ka kohtuti. Kõige väiksem oli korduvkuritegevuse osakaal Tartu maakohu kriminaalasjades, kus 2007. aastal süüdi mõistetud isikutest pani aasta jooksul uue kuriteo toime 20%; Viru maakohus oli korduvkurjategijaid kõige enam – 28%.

Prokuröride ja kohtunike küsitlusest selgus, et retsidiivsusrisiki võetakse kohtuotsuste puhul arvesse eelkõige siis, kui kaalutakse põhikaristuse liiki (rahaline karistus või vangistus) ning seda, kas süüdimõistetut on võimalik karistusest tingimisi vabastada. Vähem oluliseks pidasid menetlejad karistuse määra ja lisakaristuste arvestamist.

Mõningasele ebakõlale reaalsete retsidiivsusnäitajate ja menetlejate arvamusel vahel viitab asjaolu, et küsitletute seas leidis märkimisväärselt palju neid, kelle meelest alahindab kohus karistuse liiki valides süüdistatava retsidiivsusrisiki. Tegelikult ületab reaalse vangistusega karistatud isikute retsidiivsuse määr muude karistustega kaasnenud retsidiivsuse määra pea kaks korda. Samuti on retsidiivsuse määr küllaltki lähedane süüdimõistetutel ning nendel isikutel, kelle suhtes menetlus lõpetati otstarbekusest. Sellised tulemused viitavad pigem ikkagi retsidiivsusrisiki optimaalsele hindamisele nii prokuröride kui ka kohtunike poolt.

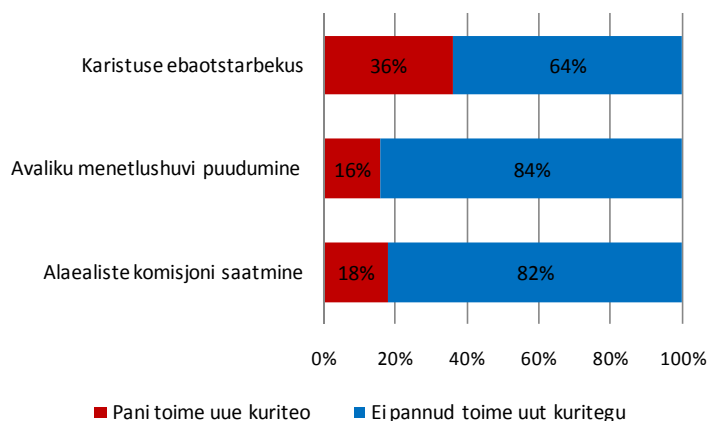
Retsidiivsusrisiki hindamisel olukorras, kus kaalutakse reaalse vanglakaristuse mõistmist, peavad menetlejad eriti tähtsaks varasemate karistuste arvesse võtmist. Sellele näitajale tähelepanu pööramine on põhjendatud nii käesoleva uuringu kui ka teiste riikide uuringute tulemustega: mida enam kordi on isikut karistatud, seda suurem on uute kuritegude toimepanemise risk.

1.4. Menetluse lõpetamine otstarbekusest ja retsidiivsus

Prokuratuur ei saada süüdistatavana kohtusse kõiki isikuid, keda kahtlustatakse kuritegude toimepanemises. Kergemate kuritegude puhul ning veel mõnedel tingimustel on prokuratuurile antud kaalutusõigus ehk õigus kuriteo toimepannud isikut mitte kohtu ette saata ja tema suhtes menetlus lõpetada. Seda võimalust on prokuratuur alates kriminaalmenetluse seadustiku rakendamisest ka aktiivselt kasutanud. Termin „otstarbekusest lõpetamine“ viitab ühelt poolt sellele, et kohtumenetluse ärajätmine aitab kokku hoida riigi ressursse, aga ka näiteks kuriteo toime pannud ja selle tõttu kannatanud inimeste aega ja raha. Teiselt poolt märgib otstarbekus prokuröri veendumust, et inimest, kelle suhtes menetlus lõpetatakse, on võimalik õiguskuulekale käitumisele suunata ka ilma kriminaalkaristust kohaldamata.

Retsidiivsuse määr nende isikute puhul, kelle menetlus otstarbekusest lõpetati, on aastase vaatlusperioodi jooksul aastatel 2005–2008 püsinud 18% tasemel. Kui esimese kolme kuuga pärast menetluse lõpetamist paneb uue kuriteo toime 5%, siis kolme aastaga on uue kuriteo toime pannud iga kolmas nende seast, kelle suhtes menetlus lõpetati – võrreldes vanglast vabanenutega on see näitaja ligi kaks korda madalam.

Otstarbekusest lõpetamistena vaadeldi käesolevas uuringus eraldi olukordi, kui kuriteo toime pannud alaealise kriminaalasi saadeti arutamiseks alaealiste komisjonile (KrMS § 201), kus menetlus lõpetati kergema kuriteo puhul avaliku menetlushuvi puudumisel (KrMS § 202) või karistuse ebaotstarbekuse tõttu (KrMS § 203).

Joonis 3. Ühe aasta retsidiivsuse määr vastavalt lõpetamise alusele (2007 lõpetamised)

Suurema osa (nt 77% 2007. aastal) kõikidest lõpetamistest moodustavad lõpetamised avaliku menetlushuvi puudumise tõttu: nii lõpetatakse menetlusi enamasti kergemates kuritegudes kahtlustatavate ja nende isikute suhtes, kes pole varem kuritegusid toime pannud. Karistuse ebaotstarbekuse tõttu lõpetatakse menetlus kannatanu nõusolekul enamasti korduvalt kuritegusid sooritanute suhtes ning sel juhul on eesmärgiks eelkõige hoida kokku riigi ressursse.

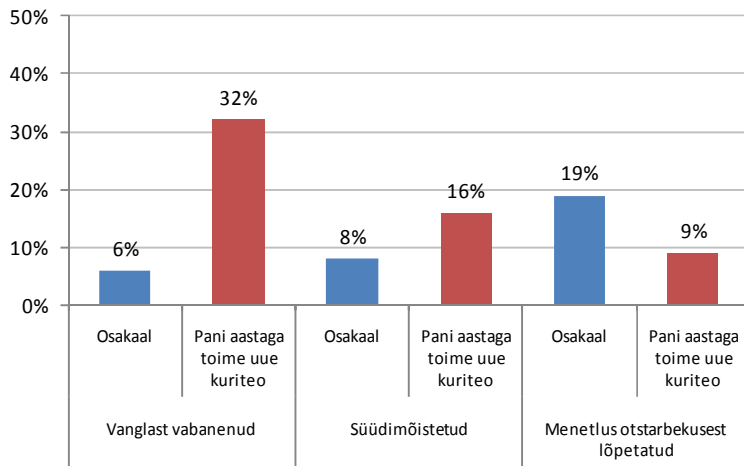
Alaealiste komisjoni saadetud noorte puhul on tihti tegu esimest korda kuriteo sooritanud isikuga. Nende puhul oleks võinud eeldada ka mõnevõrra kõrgemat retsidiivsusmäära kui analüüsist ilmnes, sest üldiselt on noorte retsidiivsus võrreldes muude vanuserühmadega kõrgem.

Piirkondade kaupa ei olnud lõpetamiste puhul retsidiivsuse määras olulisi erinevusi, vahed prokuratuuriti olid tunduvalt väiksemad kui süüdimõistetutel kohtuti. Kui süüdimõistetute puhul oli vahe väikseima ja suurima retsidiivsuse määraga kohtu vahel kaheksa protsendipunkti, siis lõpetamiste puhul oli vahe vaid veidi üle kolme protsendipunkti: isikutest, kelle suhtes lõpetati 2007. aastal menetlus Lõuna piirkonnas, pani aastaga uue kuriteo toime 16%; Lääne ja Viru piirkonnas oli neid aga 19%. Selline erinevus võib viidata sellele, et kõikides piirkondades tunnevad menetlejad suhteliselt hästi ära isikud, kelle korduva kuritegude toimepanemise risk on väike (ning kelle suhtes menetlus seetõttu lõpetatakse), kuid on piirkondi, kus tuntakse paremini või halvemini ära kõrgema retsidiivsusriskiga inimesi. Kahjuks ei võimaldanud andmestik selle hüpoteesi paikapidavust kontrollida.

1.5. Vanus, sugu ja rahvus retsidiivsuse mõjuteguritena

Prokurörid ja kohtunikud pidasid kurjategija sugu ja vanust retsidiivsusriski oluliselt mõjutavateks teguriteks. Suurimaks peeti retsidiivsusriski 20–30-aastaste puhul, järgnes kuni 20-aastaste vanuserühm. Siinse uuringu tulemused sarnanevad teiste riikide uuringuandmetega.

Nagu teistes riikides on ka Eestis naiste retsidiivsus tunduvalt väiksem kui meestel, erinedes siiski rühmiti märgatavalt: kui 2007. aastal vanglast vabanenutest pani aasta jooksul uue kuriteo toime iga kolmas naine, siis samal aastal süüdimõistetutest 16% ja neist, kelle suhtes menetlus lõpetati otstarbekusest, vaid 9%.

Joonis 4. Naiste osakaal 2007. aastal ja ühe aasta retsidiivsuse määr

Kuigi vanglast vabanenud naiste retsidiivsuse määr võib teiste rühmadega võrreldes näida kõrge, tuleb arvestada sellega, et naised moodustasid vangidest vaid 6%. Võib eeldada, et vanglasse sattunud naised on ka varem kuritegusid toime pannud ja vanglakaristuseni viis neid raske kuriteo toimepanemine. Et naiste hulgas on keskmiselt enam väikese riskiga esmakurjategijaid, näitab ka nende osakaal kriminaalkaristusest pääsenute hulgas: naised moodustasid 19% neist, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetati.

Meeste retsidiivsuse näitajad olid rühmade kaupa mõnevõrra ühtlasemad. Aasta jooksul pärast vanglast vabanemist pani uue kuriteo toime 41% meestest; süüdimõistetute puhul oli retsidiivsuse määr 25% ning otstarbekusest lõpetamistel 20%.

Kuni 26-aastaste noorte retsidiivsus ületas mitu korda üle 54-aastaste retsidiivsust nii vanglast vabanenute ja süüdimõistetute puhul kui ka nende hulgas, kelle suhtes menetlus otstarbekusest lõpetati. Lõpetamise puhul oli retsidiivsuse määr noortel olenevalt vanusest 20–21%, enam kui 54-aastastel aga 5%. Süüdimõistetud noorte ühe aasta retsidiivsuse näitaja ulatus 36%-ni, üle 54-aastastel jäi see 13% juurde. Oluline on märkida, et nii süüdimõistetute kui ka lõpetamiste andmestik näitas, et erinevalt meestest on naiste retsidiivsuse määr kõrgeim vanusegrupis 27–35.

Tabel 1. Ühe aasta retsidiivsuse määr vanuserühmiti 2007. aasta andmestiku põhjal

	Vanglast vabanenud	Süüdimõistetud	Menetlus lõpetatud otstarbekusest
Alla 18	59%	36%	20%
18–26	45%	29%	21%
27–35	39%	25%	17%
36–44	35%	21%	15%
45–53	26%	14%	13%
54 ja enam	17%	13%	5%

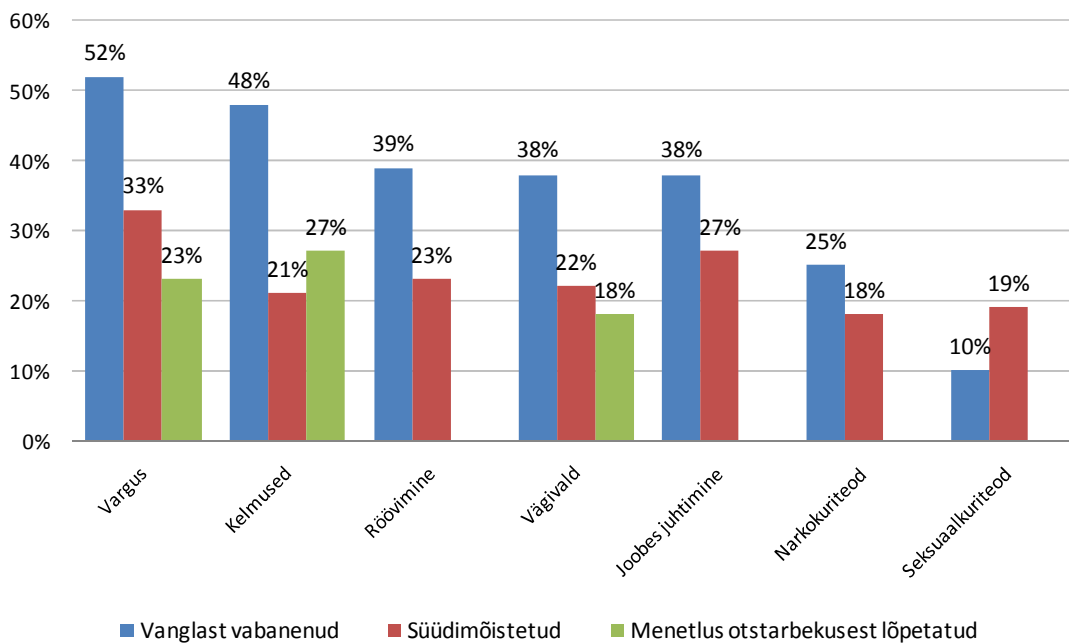
Mõningad erinevused retsidiivsuse määras paistsid silma ka rahvuste järgi. Vanglast vabanenute hulgas oli venelaste retsidiivsuse määr kõrgem kui eestlastel: 2007. aastal vabanenutest pani aastaga uue kuriteo toime 34% eestlastest ja 45% venelastest. Viimastel aastatel on aga mõlema rahvusrühma retsidiivsuse määr vähenenud (venelastel oli 2004. aastal 49%, eestlastel 37%).

Ehkki prokurörid ja kohtunikud küsitluses rahvuse järgi olulist erinevust retsidiivsusriski suhtes ei näinud (enamik arvas, et rahvus mõjutab retsidiivsusriski vähe), toodi siiski välja, et Eestis elavate teiste rahvuste puhul on retsidiivsusrisk suurem kui eestlaste puhul.

Kuigi andmed näitavad retsidiivsuse erinevust rahvuse järgi, pole siiski alust arvata, nagu oleks venelased kuritegelikule käitumisele altimad kui eestlased: rahvuse kaudu võivad avalduda muud rahvusrühmi eristavad tegurid – nt tööpuudus või linnastumise aste elukohas –, mille tõttu võib rahvuse näol olla tegu vahendatud tunnusega.

1.6. Erinevused kuriteoliigiti

Teiste riikide retsidiivsuuringutes (Recidivism Report ..., 2003; Comprehensive Recidivism Study, 2002; Drabsch, 2006) on välja toodud, et kõrgeim on retsidiivsuse määr varguste ja teiste varavastaste kuritegude puhul ning madalaim raskete isikuvastaste ja seksuaalkuritegude puhul. Nende andmetega on üldiselt kooskõlas ka Eesti retsidiivsuse näitajad.

Joonis 5. Retsidiivsuse ühe aasta määr 2007. aasta andmestiku põhjal

Kõige kõrgem on retsidiivsuse määr varguste puhul. Vanglast vabanenutest pani aastaga uue varguse toime 52%, süüdimõistetutest 33% ning menetluse lõpetamise korral otstarbekusest 23%. Ka menetlejad peavad vargusi toime pannud isikute retsidiivsusriski üheks kõrgemaks. Leiti veel, et varguste toimepanemist mõjutab tugevalt narko- ja alkoholisõltuvus.

Menetlejate arvamused retsidiivsusriski kohta ei läinud kokku narko- ja seksuaalkuritegusid sooritanud isikute retsidiivsnäitajatega: nad leidsid, et varguste järel on uute kuritegude toimepanemise risk suurim just neid kuritegusid toime pannud isikutel, ent retsidiivsnäitajad on nii vanglast vabanenute kui ka süüdimõistetute rühmas madalaimad. Narkokuritegude puhul pani menetlejaid retsidiivsusriski üle hindama ilmselt tõdemus, et paljud narkokurjategijad on ise sõltlased, mis märgatavalt tõstab narko- ja muude kuritegude toimepanemise riski. Nii narko- kui seksuaalkuritegude eest vangistatud isikutest pani aasta jooksul uue samaliigilise kuriteo toime mõni üksik vabanenu. Tuleb aga arvestada, et narkokuritegudena käsitletakse vaid aine suures koguses käitlemist; narkootikumide tarvitamist karistatakse väärteokorras.

Seksuaalkuriteod olid vaadeldud kuriteoliikidest ainsad, kus süüdimõistetute retsidiivsuse määr ületas vanglast vabanenute retsidiivsuse protsenti. Kuid selle näitaja põhjal ei saa kindlaid järeldusi teha, sest ühelt poolt on seksuaalkurjategijate arv väike, mistõttu mõjutab näitajat konkreetne indiviidide rühm, teiselt poolt oli vanglast vabanenute retsidiivsuse määr näiteks 2004. ja 2005. aastal veel märksa kõrgem (vastavalt 26% ja 38%). Pigem võib nii seksuaal- kui

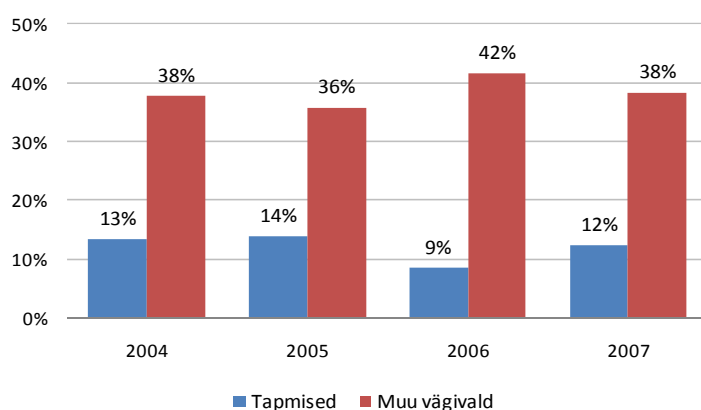
ka narkokurjategijate ja joobes juhtide puhul välja tuua seda, et nende retsidiivsuse määr vanglast vabanenute ja süüdimõistetute rühmades oli märksa sarnasem kui näiteks varguseid või vägivallakuritegusid toimepannute puhul. Nii võib oletada, et joobes juhtide ja narko- ja seksuaalkurjategijate puhul ei ole sanktsiooni liigil uute kuritegude toimepanemisele erilist mõju ning ilmselt ei erine ka kohtus joobes juhtimise eest rahalise karistuse saanud isiku retsidiivsusrisk oluliselt vangistusega karistatud inimese riskist. Seetõttu võib arvata, et nende kuritegude puhul hinnatakse reaalse vanglakaristuse mõistmisel retsidiivsusrisiki mõnevõrra üle.

Varguste järel oli retsidiivsusrisk kõrgeim kelmuste ja röövimiste puhul. Vanglast vabanenutest pani aasta jooksul uue kuriteo toime 48% kelmuste eest ja 44% röövimiste eest karistatutest, süüdimõistetute näitajad olid ses suhtes umbes kaks korda madalamad. Üllatuslikult oli nende puhul, kelle menetlus kelmuse kahtlustuses otstarbekusest lõpetati, retsidiivsuse määr kõrgem kui vargusi sooritanute puhul ja kõrgem ka süüdimõistetute näitajast. See võib viidata sellele, et kelmuste puhul alahindab prokuratuur retsidiivsusrisiki, lõpetades menetlusi liiga kergelt.

Prokuröride ja kohtunike arvamused retsidiivsusrisiki kohta kelmuste ja röövimiste suhtes olid küllaltki adekvaatsed: riski peeti peagu sama suureks, samal ajal peeti seda väiksemaks kui varguste, kuid suuremaks kui vägivallakuritegude puhul. Röövimiste juures toodi välja ka alkoholi- ja narkosõltuvuse retsidiivsusrisiki suurendavat mõju.

Vägivallakurjategijate retsidiivsusrisiki hindasid kohtunikud mõnevõrra kõrgemaks kui prokurörid. Ka tegelikud retsidiivsusnäitajad näitavad, et vägivalda kasutanud isikute puhul ei ole uute kuritegude toimepanemise võimalus oluliselt väiksem kui näiteks varavastaseid kuritegusid sooritanute puhul.

Vägivallakuritegude puhul uuriti vanglast vabanenute rühmas ka seda, kuidas erines tapmistest ja ülejäänud (kergemate) vägivallakuritegude eest karistatute retsidiivsus. Tõenäosus, et tapmise eest karistatud vanglast vabaneja paneb aasta jooksul toime mõne uue kuriteo, on keskmiselt kolm korda väiksem kui muid vägivallakuritegusid toime pannud isikute puhul. Vahekord ei muutu suuremat ka siis, kui võrrelda nelja aasta jooksul pärast vabanemist sooritatud kuritegusid: 2004. aastal vabanenud tapjatest oli nelja aastaga uue kuriteo toime pannud 31%, muude vägivallakuritegude toimepanijatest aga 65%. Ilmselt on nende kahe näitaja võrdluses olulisem tuua välja tapmistega seotud eripärasid: näiteks suure osa tapmisi paneb impulsiivselt toime ohvri lähedane, tapjad on tihti varem karistamata ja sageli ei esine nende juures muid kõrgendatud retsidiivsusriskile viitavaid tegureid.

Joonis 6. Retsidiivsuse ühe aasta määr vastaval aastal vanglast vabanenute puhul

Retsidiivsuse madal määr tapmistest puhul näitab, et enamasti pole need inimesed pärast vabanemist ühiskonnale ohtlikud. Kuna aga tegu on ikkagi raskeima kuriteo toime pannud isikutega, ei saa menetlejatele ette heita analüüsis kinnitust leidnud asjaolu, et tapjate puhul kaalutakse retsidiivsusrisiki enne tähtaega vabastamiste puhul põhjalikumalt kui teiste kuritegude puhul.